

Компост даярдоо эрежелери

КОЛДОНУЛБАЙТ

-Химиялык иштетилген жана боелгон жыгачтын таарындылары

-Адам жана үй жандыктардын (ит, мышык) заңдары

-Үрөндөп кеткен отоо чөптөрдүн калдыктары

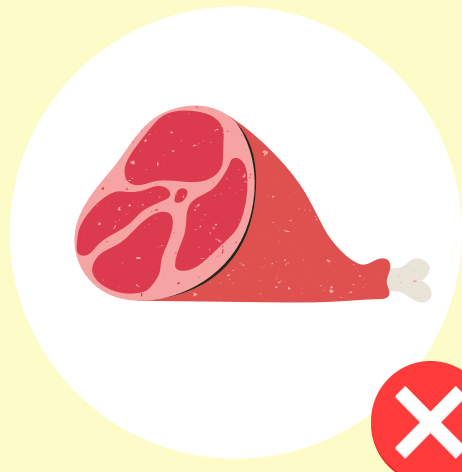
-Илдеттүү өсүмдүктөрдүн калдыктары

-Эт азыктардын калдыктары

-Балык калдыктары

-Самын суулар

-Целлофан

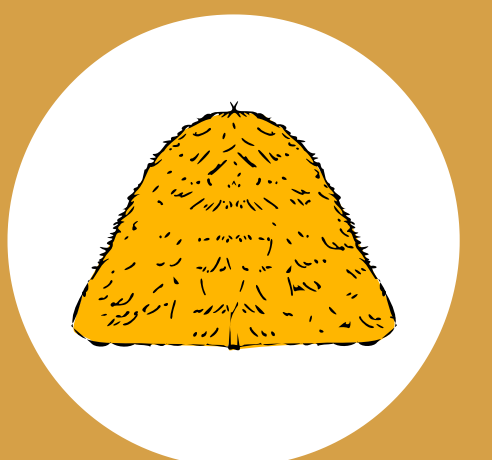
АЗОТКО БАЙ МАТЕРИАЛДАР

- Жашылча -жемиштин калдыктары, майдаланган жумуртканын кабыгы, чай пакеттери, кофе калдыктары
- Бакча жана короодогу материалдар
- Кесилген чөптөр
- Мал кыгы

КӨМҮРТЕККЕ БАЙ МАТЕРИАЛДАР

- Кургак жалбырактар жана бадалдар
- Таарынды жана дарактын кабыгы
- Жакшы майдаланган кагаз
- Самандар
- Картон

КОЛДОНУЛАТ

Компост даярдоо

Компост - бул курамында өсүмдүккө керектүү азык зат элементтерди камтыган, калдыктардын өсүмдүк сиңире ала турчу абалга келтирилген жана микроорганизмдердин кошумча чирүү процессин талап кылган органикалык жер семирткич.

Компосттун пайдалары:

- Органикалык калдыктарды пайдалуу абалга келишин камсыздайт;
- Топурак структурасын (механикалык жана физикалык, суу тутуу сыйымдуулугун) жакшыртат;
- Топурактын аба алмашуусун жакшыртуу менен зат алмашуусун жогорулатат (калий алуусу);
- Өсүмдүккө керек болгон бардык азык зат элементтери менен камсыздайт. Минералдык жер семирткичтерге салыштырмалуу топуракта көпкө сакталып, азык запасын пайда кылат (минералдык жер семирткичтер бат ээрип жер алды сууларга тушуп кетуу менен же керексиз абалга келет);
- Топурактагы токсиндерди жана оор металлдарды зыянсыздандырат (реабилитациялайт);
- Топурактын pH деңгээлин ондойт;
- Өсүмдүктүн өсүүсүн тездетет жана иммунитетин көтөрөт.

Компосттун нымдуулугу:

Компост үчүн эң жакшы нымдуулук салмак менен 30% көлөмдө болушу талап кылынат. Практикада нымдуулукту алаканга кысуу менен аныктап алса болот. Кысууда тамчылар пайда болбосо же 1-2 тамчы гана пайда болсо, компост нымдуулугу оптималдуу болуп саналат. Эгер ным жогору болсо, үймөк жагымсыз жыттанат, нымдуулугу төмөн болсо, анда үймөк жылуулугу төмөн болуп микроорганизмдердин активдүүлүгү төмөндөйт. Күн ысыган учурларда нымдуулугун текшерүү менен бат баттан нымдап туруу сунушталат.

Компосттоонун жылуулугу:

Компост үймөгүндөгү жылуулук компост ичиндеги микроорганизмдер аркылуу пайда болот. Туура азот жана көмүртек катышында, туурасы 1-1,5 метр (узуну каалагандай) даярдалган үймөктө температура сыртта кандай болбосун микроорганизмдер аркылуу бир канча күндө 30-50 °C чейин ысып баштайт. Компостто азот катышы төмөн болсо, үймөк жакшы жылыбайт. Үймөк ичинде температура 13 °C төмөн болгондо микроорганизмдердин активдүүлүгү төмөндөйт. Кыш мезгилинде үймөк үстүн кошумча жылуулоо талап кылынат. Ал үчүн 5-10 см калыңдыкта саман, чөп же башка материал менен жабуу керек.

Компост үймөгүн даярдоодо материалдардын катышы жана үймөк көлөмү:

Компост чирип башташы үчүн C көмүртек жана N азот материалдардын 30:1 катышта болушу талап кылынат. Башкача айтканда, салмак менен алганда 25-30 кг көмүртектүү материалга 1кг азот кармаган материал кошулат. Үймөктүн туурасы 1-1,5 метр, ал эми узунун каалагандай узартып алса болот. Эки капталын тактай доска менен чектеп алуу ыңгайлуу болот. Бийиктигин 1-1,5 метр кылуу жетиштүү, андан бийик кылуу үймөктүн тыгыздыгын жогорулатып аба алышын таталдатат. Үймөк астына суунун топтолушунан сактоо жана аба алуусун жакшыртуу максатында катуу материалдарды (шак-бутак, жыгач) төшөп салуу сунушталат, бул үчүн башка ыкмаларды да колдонсо болот.

Каражаттардын курамындагы азот/көмүртек катышы

Компост материал	Көмүртек / Азот : (C / N)
Жаңы беде	16-23:1
Жүгөрү сотосу	60-120:1
Балык калдыктары	4:1
Дан кабыгы жана саман	80:1
Чабылган чөп, кургак	19:1
Чабылган чөп, нымдуу	15:1
Жалбырактар, кургак	50:1
Жалбырактар, нымдуу	30:1
Мал кыгы, тоок	7:1
Мал кыгы, уй	18:1
Мал кыгы, ат	25:1
Мал кыгы, күйгөн	20:1
Гезит кагазы	170:1
Картон	400-500:1
Отун таарындысы	400-600:1
Карагай ийнеси	80:1
Адамдын заарасы	08:1
Жашылча калдыктары	12:1

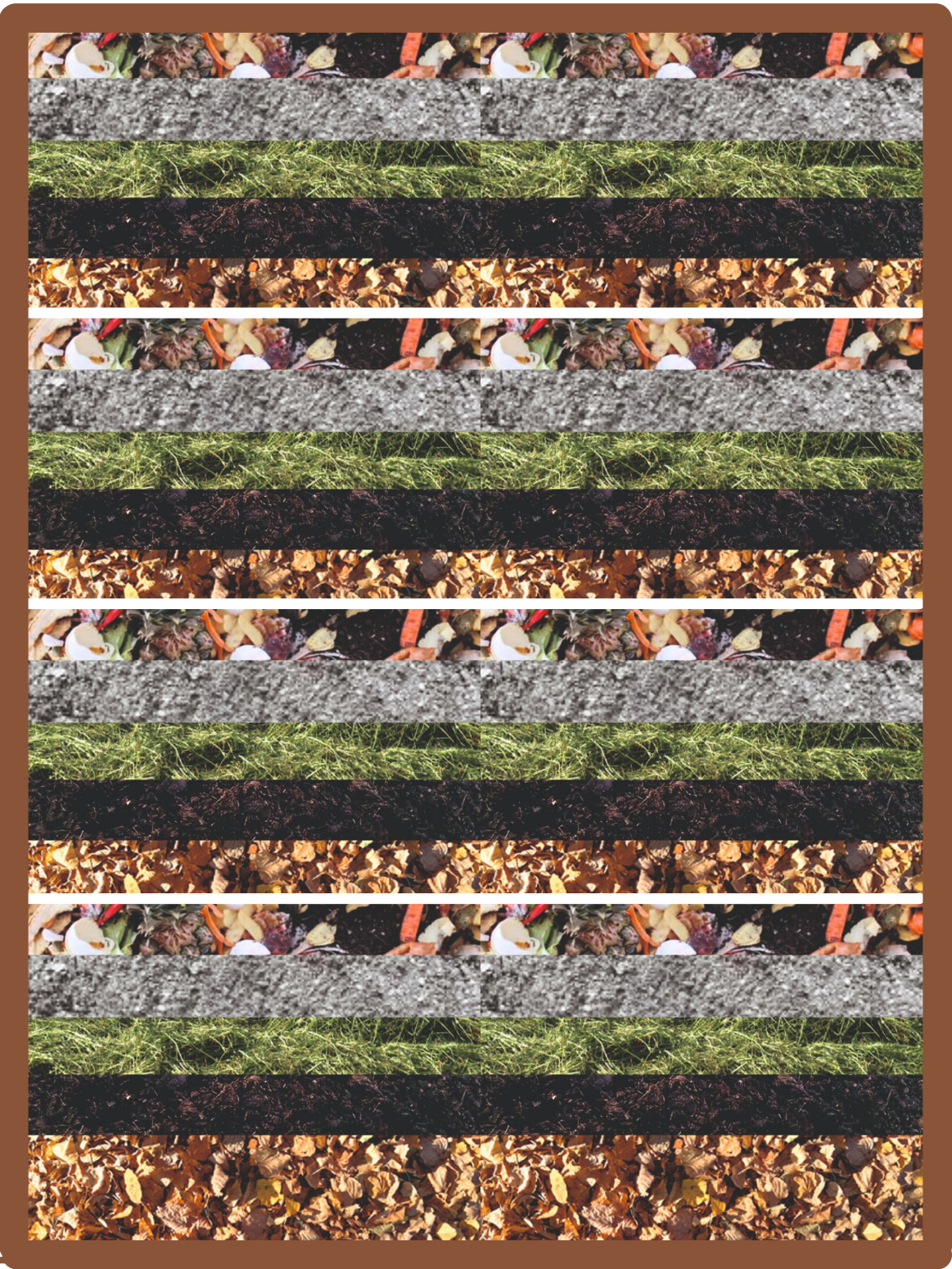
Компост үймөгүн даярдоо ыкмалары

4 чү катмар

1 чү катмар

2 чи катмар

1 чи катмар

← Ашкана калдыктары

← Күл жана башка минералдар

← Жаны кесилген чөптөр

← Кык

← Кургак бутак, жалбырак, майдаланган буталган сабактар

Компосттоого колдонууга улуксат берилбеген материалдардан башка колдо бар бардык материалдарды колдонсо болот. Аларды төмөндө көрсөтүлгөн катмарлар түрүндө бир бирин каттоо менен материал бүткүчөктү же болбосо талапка ылайык болгон 1,5 метр бийиктикке чейин үйсө болот.

Мисалга алынган компост үймөгүн даярдоодо колдонулган каражаттырдын өлчөмү

Кургак, көмүртек камтыган материал Саман, кургак жалбырактар, майдаланган бутактар, таарынды, дан кебеги ж.б. жалгыз же аралаш.	15 мүшөк
Малдын кыгы Уй, кой, эчки, жалгыз же аралаш. Тооктун кыгын аз өлчөмдө суюлтуу менен колдонсо болот.	10 мүшөк
Ашкана калдыктары Эгерде мынчалык таштандыларды бир убакта чогултуу мүмкүн болбосо, аны бир аз убакытка сактап, үймөк даяр болгондо колдонсоңуз болот.	Бир нече чака. Сизде канча болсо.
Жаңы чабылган чөп Үрөн стадиясына жете элек чөптөргө артыкчылык берилет. Чөп чабылган соң 1-2 күн күтүү пайдалуу.	5 мүшөк
Жыгач күлү Минералдык курамын камсыз кылат.	5 кг
Суу Таза суудагы хлор бактерияларга зыяндуу болгондуктан, мүмкүн болсо хлорсуз кудуктун, арыктын же жамгырдын суусун колдонуу керек.	Компост үчүн идеалдуу нымдуулук 30%ды түзөт.
Тездеткичтер Балыктын калдыгы, чалкан, суюлтулган заара, мочеви́на же азоттун курамы жогору болгон ар кандай материалдар. Сабак жана саман сыяктуу калдыктардын C менен N катышына жараша, 1 кг азот жер семирткичи 100 кг саманга салыштырмалуу процессти тездете алат.	1-2 чака
Байытуучулар Минералдарга бай материал, мисалы, жанар тоо тектери (мисалы, базальт), деңиз балыры, көмүр, комфрей, эгер булар жеткиликтүү болсо.	Бардык компост материалдардын 10-30% не чейин.

Жогорудагы материалдардын тизмеси 1 м3 өлчөмүндөгү үймөк түзүү үчүн берилген. Мисалы, жалаң гана мал кыгы жана саман менен компост жасоого болот. Курамы канчалык бай болсо, компостуңуздун курамы ошончолук бай болот. Сиздин аймакта жергиликтүү ресурстарды максималдуу пайдалануу маанилүү.

Компост үймөгүн аралаштыруу жана колдонуу

Компост үймөгүн даярдап алгандан кийин ысык компост даярдоо ыкмасында үймөктү бат бат аралаштырып туруу талап кылынат.

Үймөктү аралаштыруунун таасирлери:

- Нымдуу болсо кургатат;
- Кургак болсо аралаштырууда нымдоо мүмкүнчүлүүгү болот;
- Үймөктүн ысышына алып келет, эгер ысыбаса азот материалдарды кошуу менен аралаштырылат.
- Ашыкча ысыган үймөктүн томпературасын төмөндөтөт,
- Аралаштырууда аба алмашуусу жакшырат, бат чиритет.

Үймөктү канча аралыкта аралаштырып туруу боюнча ар кандай сунуштар айтылып, С (Комүртек) /N (Азот) жана ным курамына жараша кайталанат, идеалдуу болуп үйүлгөндөн кийин 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18 күндөрдө аралаштыруу керек (6 жана 8 күнү үймөктүн эн жогорку ысыган күндөрү болуп саналат.) Аралаштыруу менен компост тез даяр болот. Жогорудагы күндөр менен аралаштырууда 1 айдын тегерегинде компост колдонууга даяр болот.

Бак түбүнө азыктандыруу максатында компостту колдонуу (мульчалоо)

Көчөт өстүрүүдө жана вегетация учурунда кошумча мульчалоо менен колдонуу

Чирип, даяр болгон компостун колдонулушу

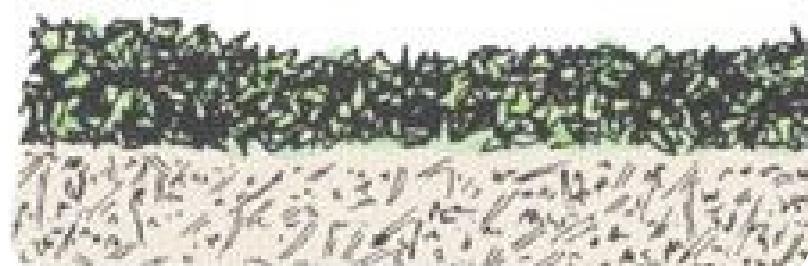
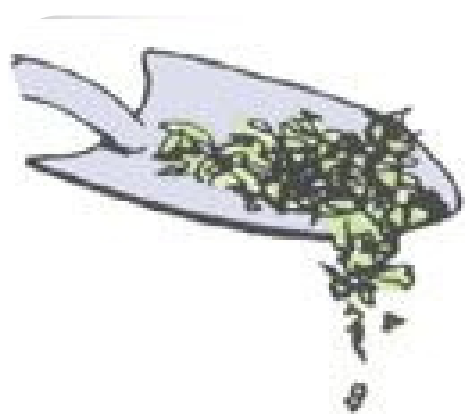
Топуракты жакшыртуу максатындагы колдонулушу	Топурактын үстүнкү бетине 1-2 см өлчөмүндө чачуу менен тайыз аралаштыруу.
Мөмө жемиш өсүмдүктөрү, токой, бадалдар	Негизги бутак (штамб) тамыр айланасына мульча катары колдонуу максатында чириген компост 3 см, ал эми чирибеген компост 5-10 см калыңдыкта чачылып үстүнө кичине чириген компост себеленет. Мөмө бактардын көчөтүн отургузуу алдында чириген компост 1/4 өлчөмүндө тупуракка аралаштырылып колдонулат.
Малина, карагат, барсылдак	Бул өсүмдүктөрдү отургузарда 1/4 көлөмүндө компост колдонулат, ошондой эле жыл сайын түбүнө тамыр энине туура келгидей жерге 2 см калыңдыкта чачуу керек.
Жер жемиштер	Жазында отургузуу алдында катар аралыкка 2 см калыңдыкта чачуу менен тайыз аралаштыруу менен берилет. Өсүмдүк түрүнө жараша колдонуу көлөмү жана саны айырмаланат.
Кулпунай	Отургузуу алдында 1/3 өлчөмүндө топуракка аралаштыруу менен колдонулат. Ал эми кошумча азыктандыруу максатында жыл сайын апрель айында же болбосо түшүм жыйналгандан кийин колдонуу сунушталат.
Урук себилүүчү аянт жана көчөттөрүн өстүрүп алуу максатында	1/9 көлөмүндө топурак жана кум аралаштыруу менен колдонулат. Абайлап колдонуу сунушталат.

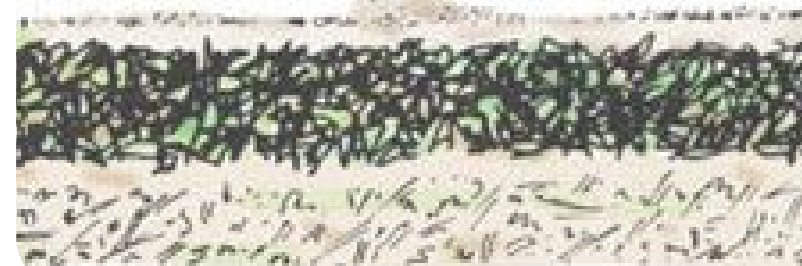
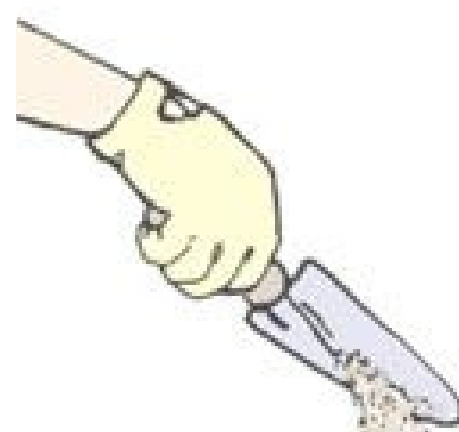
Компост жасоонун этаптары

Бутак, бадалдарды (катуу жана чоң бөлүктөрдү) керектүү өлчөмдө майдалоо. Биринчи, эн астыңкы катмарга төшөө менен таптап даядоо.

Жогорку өлчөмдө азотко бай материалдарды кошуу.

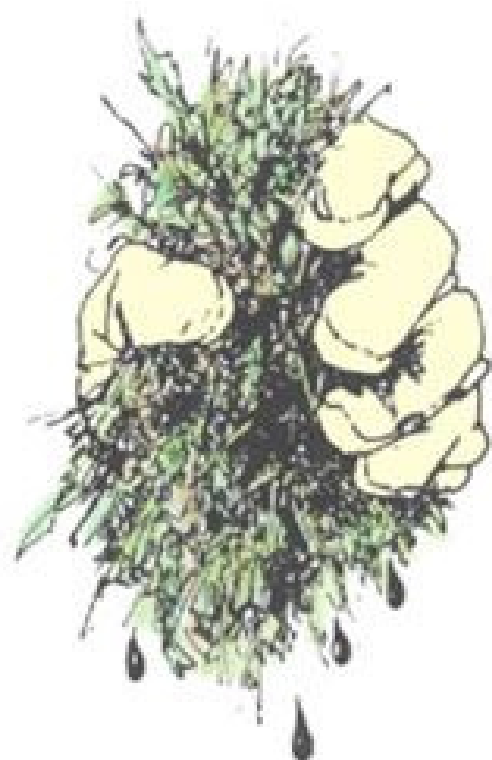
Андан соң көмүртекке бай материалдарды кат-кат кылып таптоо.

Жогорку көмүртек жана азот катмарларын аралаштыруу.

Аралаштырылган компостту нымдоо.

Компосттун нымдуулугун текшерүүдө эң ыңгайлуу практикалык ыкма - компостту алаканда сыгып аныктоо.

Компост үймөгүндө катталган катмарлардын ар бири өз өзүнчө аралаштырылып 1-1,5 метр бийиктикке чейин үйүлөт.